

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ХАРЧЕНКО АЛЛА МИКОЛАЇВНА

УДК: 346.543:347.734

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ БАНКІВ

12.00.04 «Господарське право;
господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **Барахтян Наталія Веніамінівна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **Шаповалова Ольга Вікторівна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, завідувач кафедри господарського права;

- кандидат юридичних наук **Матвєєва Анастасія Володимирівна**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, учений секретар.

Захист дисертації відбудеться «14» травня 2019 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська 84-А.

Автореферат розіслано «12» квітня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О.Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Для забезпечення переходу національної економіки від сировинної моделі розвитку до інноваційно-високотехнологічної потрібне проведення комплексної (структурно-галузевої, промислової, інвестиційної, грошово-кредитної тощо) політики держави, тобто створення господарського механізму перетворень в Україні шляхом вжиття державою цілеспрямованих економічних заходів, але з дотриманням ринкових принципів. При цьому життєво необхідним є довгострокове залучення інвестицій у перспективні галузі промисловості. Звісно, за таких умов банки виступають ключовим суб'єктом у процесі накопичення ресурсів для модернізації економіки. Однак останнім часом спостерігається, на жаль, системна нестача ресурсів у банківській сфері і зменшення обсягів кредитування.

При цьому варто пам'ятати, що правова політика у сфері банківської діяльності провадиться Національним банком України з урахуванням міжнародних вимог (Базель III) і спрямована на забезпечення стабільності банківської системи. Зрозуміло, вона підлягає постійному перегляду й удосконаленню залежно від обставин, що складаються на фінансовому ринку. Для того, щоб створити дієвий механізм державного регулювання, який дозволяє банкам виконувати інвестиційну функцію, необхідно визначити завдання, об'єкти, суб'єкти, інструменти й засоби стимулювання, умови і чинники розвитку банківської інвестиційної діяльності, беручи до уваги те, що державна підтримка здійснюється через оподаткування, нормативне регулювання, грошово-кредитні інструменти, прийняття спеціальних програм стимулювання. З огляду на це стає цілком зрозумілим, що дослідження у сфері інвестиційної діяльності банків проводилися переважно економістами, а у правовому аспекті це питання недостатньо вивчене, хоча його актуальність не викликає сумнівів.

Проблема господарсько-правової політики була у центрі уваги таких вчених, як Д. В. Задихайло, Г. Л. Знаменський, В. К. Мамутов. Залучення банків до інвестиційних процесів, формами й методами їх участі в них займалися такі вітчизняні науковці, як Т. Т. Бабійчук, І. Бланк, С. В. Глущенко, А. М. Грищук, І. С. Гуцал, А. П. Дучинський, О. Р. Капраль, Б. Луців, Б. І. Пшик, Р. І. Тиркало та ін. Формування

державної політики інвестиційної діяльності банків висвітлене в роботах О. Вовчак.

Незважаючи на досягнення у теорії і практиці інвестиційної діяльності банків, на цей час недостатньо розробленими і такими, що потребують системного вирішення, залишаються питання стимулювання інвестиційної діяльності банків задля забезпечення розвитку національної економіки, зокрема, пошук шляхів реалізації політики, а також правового регулювання окремих видів банківських операцій, що опосередковують інвестиційну діяльність банків. Викладене доводить актуальність окресленої проблеми, зумовило вибір об'єкта, дозволило визначити мету і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в рамках Державної цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері економічної безпеки» (державна реєстрація № 0111U000962). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 20 грудня 2013 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є визначення господарсько-правової природи інвестиційної функції банків й удосконалення господарсько-правового забезпечення інвестиційної діяльності банків в Україні.

Задля досягнення поставленої мети були поставлені такі дослідницькі завдання:

- розробити пропозиції щодо визначення правового статусу інвестиційних банків;
- визначити форми виконання банками інвестиційної функції;
- сформулювати визначення поняття “господарсько-правова політика активізації інвестиційної функції банків”;
- виявити особливості господарсько-правового регулювання інвестиційних банківських операцій;
- вказати основні недоліки правового регулювання інвестиційної діяльності банків й запропонувати напрями його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з

виконанням банками інвестиційної функції.

Предметом дослідження стали засадничі положення господарсько-правового забезпечення інвестиційної функції банків.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові і спеціально-наукові методи пізнання, зокрема, діалектичний, системно-структурний, логічні методи аналізу і синтезу, порівняльно-правовий, формально-юридичний і метод правового моделювання тощо. Діалектичний метод дав змогу розглянути предмет дослідження з урахуванням різних аспектів у їх єдності та суперечності. Системно-структурний став базовою методологічною платформою, що зумовлено специфікою предмета дослідження, за його допомогою вивчені права сутність, характерні ознаки інвестиційної діяльності банків. Метод аналізу застосовувався при визначенні ключових рис кожного історичного періоду розвитку і становлення комерційних банків. Порівняльно-правовий метод дозволив встановити схожі та відмінні риси різних періодів історії комерційних банків. За допомогою формально-юридичного методу здійснено аналіз законодавства та його тлумачення з метою виявлення суперечностей і недоліків у правовому регулюванні, прогалин у чинному законодавстві України. Метод правового моделювання застосовано при розробці окремих пропозицій для вдосконалення чинного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень господарсько-правового регулювання інвестиційної функції банків, а також правової природи комерційних банків, їх класифікації, головних недоліків господарсько-правової регламентації інвестиційних банківських операцій. Наукову новизну дослідження характеризує ряд наукових положень і висновків, зокрема:

уперше:

1) обґрунтовано необхідність виділення окремого різновиду комерційних банків – інвестиційного банку, який спеціалізується на організації випуску, розміщенні й торгівлі цінними паперами, надає консультації своїм клієнтам з цих питань, орієнтується на придбання корпоративних прав і здійснює операції з іншими інвестиційними активами, здійснює кредитування діяльності, пов'язаної з реалізацією важливих інвестиційних проєктів, і у зв'язку з цим – внесення відповідних змін до Закону України “Про банки та

банківську діяльність” і запровадження більш жорсткого регулювання їх діяльності з боку НБУ;

2) сформульовано авторське визначення поняття “господарсько-правова політика стимулювання інвестиційної функції банків” – це взаємодія НБУ та Ради НБУ щодо визначення форм інвестиційної діяльності банків і видів банківських операцій, які їх опосередковують, а також механізму стимулювання, що складається з системи засобів активізації інвестиційної функції банків з одночасним забезпеченням стабільності банківської системи;

3) встановлено, що державне регулювання інвестиційної діяльності банків як об’єкта господарської діяльності провадиться засобами, передбаченими господарським правом, у результаті чого досягається оптимальне упорядкування майново-господарських й організаційно-господарських правовідносин, які виникають у процесі реалізації інвестування банківськими установами;

4) запропоновано правові засоби активізації інвестиційної функції банків розподілити на окремі напрями, що стосуються: а) удосконалення процентної політики комерційних банків; б) лізингу як інструменту спрямування ресурсів у виробництво; в) диверсифікації операцій з цінними паперами; г) створення спеціалізованих інвестиційних банків на основі державних ресурсів та інших джерел; д) запровадження державного механізму забезпечення інвестиційної безпеки банків; ж) застосування системи засобів стимулювання інвестиційної діяльності банків;

5) з’ясовано, що систему стимулювання інвестиційної діяльності комерційних банків можна вдосконалити завдяки наступним засобам: а) пільговому порядку резервування залучених коштів; б) особливим умовам рефінансування комерційних банків під реальні інвестиційні проекти; в) наданню НБУ гарантій для банків, що здійснюють інвестування у сфери діяльності, яке має пріоритетне значення; г) диференціації економічних нормативів залежно від долі інвестицій банку в реальний сектор економіки;

6) запропоновано створення спеціального Бюро кредитних історій під масштабні інвестиційні проекти з функцією аналізу й прогнозування перспективи повернення кредитів;

7) сформовано пропозицію щодо законодавчої систематизації видів правовідносин на фондовому ринку України за участі банків, що можуть виступати: 1) емітентом власних цінних паперів на

фондовому ринку; 2) інвестором (купівля-продаж цінних паперів); 3) посередником (здійснювати брокерську, дилерську діяльність, андеррайтинг, депозитарні установи, провадити діяльність з управління цінними паперами); 4) консультантом на фондовому ринку;

8) доведено необхідність внесення змін до законодавства щодо: 1) можливості запровадження спеціального порядку рефінансування банків з боку НБУ в частині кредитування банками інвестиційних проектів загальнодержавного значення, що реалізуються в формі державно-приватного партнерства з розробленням відповідної системи контролю і нагляду з боку НБУ; 2) визначення диференційованої привілейованої ставки рефінансування для банків залежно від кількості таких проектів, обсягу інвестицій, пріоритетності сфери інвестування.

Удосконалено:

1) визначення поняття «інвестиційна функція банків» і запропоновано його трактувати як особливий, самостійний напрям діяльності банків, що являє собою сукупність систематично здійснюваних операцій банку та інших послуг, пов'язаних з акумулюванням фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб у цінні папери й корпоративні права, матеріальні чи нематеріальні оборотні активи на певний строк з метою отримання прибутку;

2) перелік форм реалізації інвестиційної функції банків, до яких можна віднести: 1) інвестування в цінні папери (фінансові), а саме формування інвестиційного портфеля, інвестування в корпоративні права; 2) реальне інвестування (інноваційне інвестування, інвестиції у розвиток власних чи інших підприємств); 3) посередницька діяльність при проведенні інвестиційної діяльності; 4) кредитування інвестиційних проектів в сфері господарювання;

3) класифікацію засобів державного регулювання банківської інвестиційної діяльності за різними критеріями. Залежно від форми правового закріплення розрізняють: 1) загальні господарські засоби (передбачені ст. 12 ГК України), а саме ліцензування, встановлення нормативів; 2) спеціальні (закріплені Законом України “Про банки і банківську діяльність” та іншими законами), серед них рефінансування банків, надання рекомендацій банкам тощо. *За способом впливу* виокремлюють: прямі, або засоби банківського нагляду, безпосередньо спрямовані на регулювання інвестиційної функції банків (встановлення економічних нормативів, ліцензування,

письмовий дозвіл НБУ на інвестування, встановлення заборон на інвестування та граничного розміру інвестицій, застосування заходів впливу), і непрямі, або стимулюючі, які опосередковано впливають на підвищення інвестиційної активності банків (резервування залучених коштів, надання державних гарантій, пільгове оподаткування тощо). Дана класифікація дасть можливість систематизувати заявлені засоби державного регулювання, що, у свою чергу, зробить банківське законодавство більш ефективним;

4) розуміння стандартів Базеля (Базель I. Базельська Угода з капіталу 1988 року (“Міжнародна конвергенція виміру і стандартів капіталу” - Basel Capital Accord; Базель II. Нова Угода з капіталу 2004 року (“Міжнародна конвергенція виміру і стандартів капіталу: нові підходи” – Basel II: The New Basel Capital Accord); Базель III. Угода з капіталу 2010 року (“Міжнародні основи для оцінки ризику ліквідності, стандартів і моніторингу”, “Загальні регуляторні основи для підвищення стійкості банків і банківських систем”) як джерела нормативно-правового регулювання у сфері банківської діяльності, яким регулюється право доступу до міжнародних розрахункових та інших операцій;

5) положення законів України “Про Національний банк України”, “Про банки та банківську діяльність”, постанови “Про затвердження Положення про порядок формування та зберігання обов’язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні» щодо порядку формування обов’язкових резервів: привести розмір нормативів резервування до рівня європейських країн шляхом їх зниження, щоб цей інструмент виступав засобом стимулювання, а не стримування; передбачити можливість спрямування вивільнених коштів на кредитування банками інвестиційних заходів; поглибити диференціацію нормативів обов’язкового резервування насамперед стосовно коштів, залучених у національній валюті, а також залежно від типів банків, їх розмірів, термінів і обсягів залучених коштів; виплати відсотків банкам за зберігання коштів від НБУ;

б) Закон України “Про фінансовий лізинг” положеннями щодо визнання банку спеціальним суб’єктом фінансового лізингу, що може здійснювати цю фінансову операцію як лізингодавець і як сторона, що фінансує договір лізингу між іншими суб’єктами, а також визначенням сфер, лізингодавцем в яких можуть виступати лише банки або юридичні особи, що мають статус фінансової

установи (наприклад, за розміром фінансування).

Набули подальшого розвитку:

- пропозиція підвищення ефективності інвестиційної діяльності банків шляхом: а) зменшення податкового тиску на банки, особливо щодо операцій у сфері довгострокового кредитування реального сектору економіки; б) удосконалення системи страхування інвестиційних ризиків комерційних банків для заохочення банків до надання довгострокових кредитів за аналогією кредитно-страхових агенств.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – при подальших дослідженнях інвестиційної діяльності банків, інвестиційних правовідносин, які виникають у процесі її проведення, особливостей господарсько-правового регулювання у сфері реалізації банківських операцій; у нормотворчій діяльності – для вдосконалення національного банківського законодавства з питань регулювання відносин, що виникають при здійсненні інвестиційних банківських операцій; у навчальному процесі – під час викладання навчальних курсів «Банківське право», підготовки навчальної і навчально-методичної літератури (підручників, посібників, методичних рекомендацій); у правозастосовній діяльності – для впорядкування банківських операцій і банківських послуг при укладенні господарських договорів у банківській сфері.

Особистий внесок здобувача у колективній монографії «Засоби та механізми господарсько-правового регулювання» особистий розділ здобувача “Господарсько-правове забезпечення реалізації інвестиційної політики держави в банківській сфері”.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні і практичні висновки, сформульовані в представленій дисертації, доповідалися й обговорювалися на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертації знайшли своє висвітлення у виступах авторки з доповідями на 5 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях протягом 2011 – 2018 рр., серед них: «Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері» (14 червня 2011 р., Харків), «Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і

розробок» (22 травня 2012 р., Харків), «Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні» (26 квітня 2012 р., Харків), «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (22-23 червня 2018 р., Запоріжжя), «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення» (3-4 серпня 2018 р., Харків).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено у 12 наукових працях, серед яких: 1 підрозділ у колективній монографії, 6 статей – у фахових наукових виданнях України та інших держав, 5 тез наукових доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять 5 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг роботи становить 196 сторінок, із яких 179 сторінок - основного тексту. Список використаних джерел складається із 138 найменувань на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми проведеного дослідження, стан його наукової розробленості, предмет, об'єкт, мета та завдання; викладені методологічна та теоретична основи роботи, положення, що характеризують її наукову новизну; розкривається теоретичне та практичне значення роботи.

Розділ 1 «Господарсько-правова політика активізації інвестиційної функції банків» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «*Поняття та форми інвестиційної функції банків*» здійснено розгляд форм інвестиційної функції банків. Визначено, що інвестиційна функція банків – основний напрям діяльності комерційних банків щодо надання відповідного переліку послуг, фінансування інвестиційних проектів і самостійного здійснення фінансових вкладень із метою отримання прибутку й максимального задоволення потреб клієнтів у ресурсах, необхідних для реалізації інвестиційних проектів.

Запропоновано авторське визначення форм реалізації інвестиційної функції банків, до яких відносяться: 1) інвестування в цінні папери (фінансові), тобто формування інвестиційного портфеля, інвестування в корпоративні права; 2) реальне

інвестування (інноваційне інвестування, інвестиції у розвиток власних чи інших підприємств); 3) посередницька діяльність у проведенні інвестиційної діяльності; 4) кредитування для інвестиційних цілей. Надано визначення банківських інвестицій та запропоновано їх класифікацію. Викладено поняття, класифікація, характерні риси та функції інвестиційної діяльності банків як особливого різновиду банківської діяльності. Визначено, що інвестиційна діяльність банків – це діяльність банків, яка здійснюється шляхом надання відповідного переліку послуг, фінансування інвестиційних проектів і самостійне здійснення фінансових вкладень із метою отримання прибутку й максимального задоволення потреб клієнтів у ресурсах, необхідних для реалізації інвестиційних проектів. Розглянуто співвідношення інвестиційної функції банків з формами їх інвестиційної діяльності, що дозволяє окреслити основні напрями участі банків в існуючих його сегментах на інвестиційному ринку.

У підрозділі 1.2 «Засоби регулювання інвестиційної функції банків» систематизовано та проаналізовано основні засоби регулювання банківської діяльності. Виявлено, що застосовуються загальні засоби регулювання господарської діяльності, передбачені ст. 12 Господарського кодексу України, а також спеціальні, встановлені Законом України «Про банки і банківську діяльність». Проаналізовані засоби державного регулювання інвестиційної діяльності банків, а саме: письмовий дозвіл Національного банку України, встановлення нормативів інвестування, встановлення граничних розмірів інвестицій, встановлення заборон щодо інвестування, визначення правил оцінки цінних паперів і формування відповідного резерву, нагляд і контроль, заходи впливу за порушення порядку отримання письмового дозволу на здійснення інвестиції, проведення діяльності з цінними паперами без ліцензії. Встановлено, що до напрямів активізації інвестиційної функції банків можна віднести удосконалення процентної політики комерційних банків, лізинг, диверсифікацію операцій з цінними паперами, створення й підтримку діяльності фінансових супермаркетів, сек'юритизацію, створення державної системи управління інвестиційною безпекою банків. Проаналізовано засоби стимулювання інвестиційної функції банків.

Визначено, що господарсько-правова політика стимулювання

інвестиційної функції банків реалізується через діяльність НБУ щодо визначення форм інвестиційної діяльності банків і видів банківських операцій, які їх опосередковують, а також механізму стимулювання, що складається з системи засобів активізації інвестиційної функції банків з одночасним забезпеченням стабільності банківської системи.

Розділ 2 «Господарсько-правове регулювання діяльності банків як суб'єктів інвестиційного ринку України» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 2.1 «Комерційний банк як суб'єкт інвестиційних відносин» присвячено аналізу інвестиційних банків як особливому різновиду банківських установ. Визначено інвестиційний банк як окремий різновид комерційних банків, який спеціалізується на організації випуску, розміщенні й торгівлі цінними паперами, надає консультації своїм клієнтам з цих питань, орієнтується на придбання корпоративних прав і здійснює операції з іншими інвестиційними активами. Запропоновано внести відповідні зміни до Закону України “Про банки та банківську діяльність” і запровадити більш жорстке регулювання їх діяльності з боку Національного банку України. Розглянуто порядок створення і діяльності комерційних банків.

Відзначено, що основними підставами низької ефективності й відсутності взагалі інвестиційних банків в Україні є: недостатня ресурсна база, незначні обсяги довгострокових інвестицій, неналежний захист прав споживачів банківських послуг, нерозвинений фондовий ринок, високий рівень інфляції, що, звісно, негативно впливає на створення й існування таких банків у країні. Покращити існуючу банківську систему в Україні можна шляхом створення інвестиційних банків, але для цього необхідно: розвивати інвестиційні послуги на ринку банківських послуг; досліджувати досвід міжнародних банків щодо їх участі у фінансуванні різних інвестиційних проектів і впроваджувати його в Україні; забезпечити належну інфраструктуру фондового ринку; з боку НБУ активізувати діяльність з підтримки створення інвестиційних банків в Україні.

Акцентовано увагу на тому, що комерційні банки – це активні учасники фондового ринку, оскільки провадять свою діяльність на всіх сегментах ринку цінних паперів (біржовому і позабіржовому, первинному і вторинному, національному і міжнародному) і з різними видами цінних паперів (пайовими, борговими, іпотечними та

ін.). Визначено, що комерційні банки на фондовому ринку можуть бути: 1) емітентами на ринку цінних паперів; 2) інвесторами (купівля-продаж цінних паперів); 3) посередниками (здійснювати брокерську, дилерську діяльність, андеррайтинг, депозитні установи, здійснювати діяльність з управління цінними паперами); 4) консультантами на фондовому ринку. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», зокрема, визначити комерційні банки як окрему категорію суб'єктів на ринку цінних паперів.

У підрозділі 2.2 «Правове забезпечення інвестиційних банківських операцій» проаналізовано відмінність термінів «банківські послуги», «банківська діяльність» й «банківські операції». Визначено, що майже всі банківські операції деякою мірою опосередковують інвестиційну діяльність (функцію) банків. Проаналізовані банківські операції відповідно до різних форм реалізації інвестиційної функції банків. Розглянуто інвестування в цінні папери, а саме формування інвестиційного портфеля, інвестування в корпоративні права. Досліджено сутність та зміст реальних інвестицій банку, а також наголошено на необхідності створення державного банку розвитку для інвестування пріоритетних інвестиційних проектів. Визначено сутність спільного інвестування, а також діяльності фінансових супермаркетів та проектного фінансування, особливості консорціумного кредитування як різновиду проектного фінансування. Проаналізовано відмінності консорціумного та синдикованого кредитування. Розглянуто особливості здійснення та правового регулювання кредитних операцій банків. Визначено сутність та види фінансового посередництва. Банки виступають фінансовими посередниками, здійснюючи банківські операції, що опосередковують інвестиційну діяльність, тобто допомагають трансформації заощаджень в інвестиції, а також інформаційне посередництво, що здійснюється шляхом збору та аналізу інформації, яка може бути корисна для інвестиційних операцій.

Підрозділ 2.3 «Удосконалення господарсько-правового забезпечення інвестиційної діяльності банків». Акцентовано увагу на необхідних змінах до законодавства України у банківській сфері. Наголошено про необхідність внесення змін до вже існуючого законодавства щодо діяльності комерційних банків та інвестиційної

діяльності банків на ринку банківських послуг. Наголошується на необхідності створення інституту фінансового омбудсмена як досудової медіації, що є альтернативою державно-судовій системі влади і являє собою правовий засіб захисту прав споживачів банківських послуг із метою вирішення спорів між банківськими фінансовими установами та їх споживачами в позасудовому порядку та внесенні відповідних змін до Закону України “Про банки та банківську діяльність”.

Зазначено, що інвестиційна функція банків напряду пов’язана з промисловою політикою держави, тому поряд з реалізацією Програми промислової політики мають бути розроблені та реалізовані Програма банківського кредитування структурної перебудови економіки України, Програма кредитної підтримки розвитку окремих секторів економіки, що належать до короткострокових та довгострокових планів розвитку промисловості, Програма довгострокового кредитування суб’єктів малого та середнього бізнесу. Запропоновано також прийняття законопроектів, спрямованих на активізацію банківського кредитування та затвердження Стратегії розвитку державних банків.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення та запропоноване вирішення наукового завдання, що полягає у виявленні особливостей теоретичних засад господарсько-правової політики у сфері забезпечення інвестиційної функції банків, розробці комплексу заходів щодо модернізації змісту правового регулювання комерційних банків згідно з сучасними реаліями. У результаті проведеного дослідження виявлено низку теоретичних та практичних проблем, щодо предмету дослідження та запропоновано шляхи їх подолання, а також отримано такі висновки:

1. Надано визначення інвестиційної функції банків – систематично вчинювані операції банку та інші послуги, пов’язані із здійсненням інвестиційних вкладень у цінні папери або корпоративні права, матеріальні чи нематеріальні оборотні активи з метою отримання прибутку від вкладення чи управління ними та проведення посередницької діяльності на ринку банківських послуг. Наведено класифікацію інвестиційної діяльності, яка поділяється за

змістом на: 1) кредитування з інвестиційними цілями; 2) діяльність, пов'язану з інвестиційними цінними паперами на первинному ринку; 3) придбання корпоративних прав щодо господарських організацій; 4) залучення банками коштів на інвестиційні цілі.

2. Виокремлено форми реалізації інвестиційної функції банків, доведено, що ними є: 1) інвестування у цінні папери: формування інвестиційного портфеля, інвестування в корпоративні права; 2) реальне інвестування (інноваційне інвестування, інвестиції у розвиток власних чи в інших підприємств); 3) посередницька діяльність у здійсненні інвестиційної діяльності; 4) кредитування для інвестиційних цілей.

3. Вимоги Базеля III планується впроваджувати в Україні, деякі з них вже імплементовано у законодавство, але основний період припадає на 2019-2020 рр. Визначено сфери реформування: підвищення вимог якості капіталу (співвідношення основного та додаткового капіталів в Україні сьогодні складає 50/50, а за нормами Базеля III має складати 75/25); встановлення коефіцієнтів ліквідності (затверджено норматив для українських банків – коефіцієнт покриття ліквідністю або LCR із метою підтримки фінансової стабільності й покращення стійкості банківської системи до можливих шоків ліквідності, наступним кроком у цьому напрямку буде запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR), а також прийняття нових стандартів організації системи управління ризиками в банках України, включаючи ризик ліквідності); посилення нагляду за розрахунком капіталу, ризик-менеджментом, корпоративним управлінням, прийняттям ризиків, врегулюванням ризиків, впровадженням стрес-тестів; посилення ринкової дисципліни, а саме підвищення прозорості за складними фінансовими операціями.

4. Засоби державного регулювання банківської діяльності, у тому числі інвестиційної, можна класифікувати за різними критеріями. 1. За формою правового закріплення: 1) загальні господарські засоби (передбачені ст. 12 ГК України), а саме ліцензування, встановлення нормативів; 2) спеціальні (вказані Законом України «Про банки і банківську діяльність» та іншими законами), зокрема, рефінансування банків, надання рекомендацій банкам тощо. 2. За способом впливу: прямі, або засоби банківського нагляду, – безпосередньо спрямовані на регулювання інвестиційної

функції банків (встановлення економічних нормативів, ліцензування, письмовий дозвіл НБУ на інвестування, встановлення заборон на інвестування й граничного розміру інвестицій, застосування заходів впливу) й непрямі, або стимулюючі, що опосередковано впливають на підвищення інвестиційної активності банків (резервування залучених коштів, надання державних гарантій, пільгове оподаткування тощо).

Основними засобами державного регулювання інвестиційної діяльності банків є: письмовий дозвіл НБУ, встановлення нормативів інвестування, визначення правил оцінки цінних паперів і формування відповідного резерву, встановлення заборон щодо інвестування, нагляд і контроль, заходи впливу за порушення порядку отримання письмового дозволу на здійснення інвестиції, проведення діяльності з цінними паперами без ліцензії.

5. Серед засобів активізації інвестиційної функції банків можна виокремити наступні: удосконалення процентної політики комерційних банків, що має будуватися на тому, щоб надання кредитів було вигідним обом сторонам; лізинг; диверсифікація операцій з цінними паперами; створення спеціалізованих інвестиційних банків на основі частки державних ресурсів та інших джерел; створення та підтримка діяльності фінансових супермаркетів; сек'юритизація; створення державної системи управління інвестиційною безпекою банків.

6. Доведено, що формування системи засобів стимулювання сприяє інвестиційній діяльності банків і передбачає: пільговий порядок резервування залучених коштів; особливі умови рефінансування комерційних банків під реальні інвестиційні проекти; надання державних гарантій для банків, що провадять інвестування у сфери діяльності, які мають пріоритетне значення; диференціація економічних нормативів залежно від долі інвестицій банку в реальний сектор економіки; пільгове оподаткування.

7. Визначено, що інвестиційна політика комерційного банку є сукупністю заходів, принципів і методів організації й управління інвестиційною діяльністю, які спрямовані на забезпечення оптимальних обсягів, структури й прибутковості інвестиційних активів, підвищення якості інвестиційного портфеля, уніфікацію інвестиційних процедур у всіх структурних підрозділах банку. Інвестиційна політика є важливою складовою стратегії розвитку

банку.

8. Запропоновано на державному рівні сформувати цільову структурну модель банківської системи України, яка передбачала б виокремлення сегмента інвестиційних банків, закріпити її в прийнятому Законі України «Про інвестиційні банки». Встановлено, що інвестиційний банк є різновидом комерційного банку, який спеціалізується на організації випуску, розміщенні та торгівлі цінними паперами, надає консультації своїм клієнтам із цих питань, а також орієнтується на придбання корпоративних прав і здійснює операції з іншими інвестиційними активами.

9. Запропоновано розширити підхід до визначення комерційного банку як учасника фондового ринку. Констатовано, що комерційні банки можуть бути: 1) емітентами на ринку цінних паперів; 2) інвесторами (купівля-продаж цінних паперів); 3) посередниками (здійснювати брокерську, дилерську діяльність, андеррайтинг, депозитні установи, здійснювати діяльність з управління цінними паперами); 4) консультантами на фондовому ринку. Для закріплення цього запропоновано внести зміни до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», зокрема, визначити комерційні банки як окрему категорію суб'єктів на ринку цінних паперів.

10. З'ясовано, що власні інвестиції банку можуть здійснюватися у двох формах: індивідуальній і спільній. Діяльність банку як індивідуального інвестора є дуже ризикованою, що не властиво правовій природі банку. Більш поширеною формою інвестиційної діяльності банку вважається спільне інвестування, а найпоширенішими видами спільного інвестування банків визнаються проектне фінансування і створення фінансового супермаркету.

11. Запропоновано створити і законодавчо закріпити в законах України «Про банки та банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» правовий статус інституту фінансового омбудсмена як правового засобу захисту прав споживачів банківських послуг на рівні державного органу із метою вирішення спорів між банківськими фінансовими установами та їх споживачами в позасудовому порядку.

12. Доведено, що інвестиційна функція банків напряму пов'язана з промисловою політикою держави. Без розвитку й стимулювання інвестиційної діяльності неможливий економічний розвиток країни.

Банки в цьому процесі відіграють ключову роль. Господарсько-правова політика держави носить комплексний характер і має бути спрямована безпосередньо на стимулювання інвестиційної активності банків, регулювання банківських операцій відповідно до міжнародних вимог, опосередковано це можливо через вплив на активізацію діяльності суб'єктів господарювання, а саме забезпечення конкуренції, прозорих умов функціонування суб'єктів господарювання, стимулювання малого та середнього бізнесу, стимулювання інноваційного розвитку. Крім того, банківського регулювання має здійснюватися відповідно до вимог Базеля III.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дослідження

1. Харченко А. М. Господарсько-правові питання активізації інвестиційного кредитування банками України. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. пр. 2011. №3 (6). С. 170-183.

2. Харченко А. М. Комерційний банк як суб'єкт інвестиційних відносин. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. праць. 2012. №4 (11). С. 178-187.

3. Харченко А. М. Інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів: господарсько-правовий аспект. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. праць. 2012. №2 (9). С. 217-229.

4. Харченко А. М. Організаційно-господарські повноваження Національного банку України в сфері банківського кредитування. Юрист України. 2014. № 4 (29). С. 65-73.

5. Харченко А. М. Розвиток законодавчого забезпечення інвестиційної функції банків в Україні. Економічна теорія та право. 2015. № 1 (20). С. 236-245.

6. Харченко А. Н. Особенности правового регулирования инвестиционной функции банков. *Leges et Vita*. 2019. № 2/2. С. 133-136.

Наукові праці, які відображають апробацію результатів

дослідження

7. Харченко А. М. Господарсько-правові питання активізації інвестиційного кредитування банками України. Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2011 р. Харків, 2011. С. 358-362.

8. Харченко А. М. Інвестиційні банки в Україні: правове забезпечення фінансування інноваційних проектів. Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і розробок: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 22 травня 2012 р. Харків, 2012. С. 131-135.

9. Харченко А. М. До проблеми правового забезпечення діяльності інвестиційних банків. Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні: матеріали круглого столу, м. Харків, 26 квітня 2012 р. Харків, 2012. С. 110-114.

10. Харченко А. М. Комерційний банк як суб'єкт інвестиційних відносин. Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя 22-23 червня 2018 р. Запоріжжя, 2018 С. 73-75.

11. Харченко А. М. Особливості господарсько-правової політики активізації інвестиційної функції банків. Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків 3-4 серпня 2018 р. Харків, 2018 С. 45-48.

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження

12. Харченко А.Н. Господарсько-правове забезпечення реалізації інвестиційної політики держави в банківській сфері. *Засоби та механізми господарсько-правового регулювання: монографія* / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків : Юрайт, 2013. С. 242-272 .

АНОТАЦІЯ

Харченко А. М. Господарсько-правове забезпечення інвестиційної функції банків. – Кваліфікаційна наукова праця на

правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація є самостійною і завершеною науковою працею, що містить нові теоретично обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують наукове завдання і полягає в розробці практичних шляхів господарського забезпечення усунення основних дисфункцій правового механізму у сфері банківської системи України.

Дисертацію присвячено дослідженню господарсько-правової політики активізації інвестиційної функції комерційних банків як суб'єктів інвестиційних відносин.

Надано всебічну характеристику діяльності комерційних банків України при реалізації ними інвестиційної функції. Визначені основні недоліки функціонування національної банківської системи України та запропоновані господарсько-правові засоби удосконалення банківського сектору України.

Ключові слова: інвестиційна функція банків, банківська система, комерційний банк, інвестиційний банк, Національний банк України, господарсько-правова політика, банківські операції.

АННОТАЦІЯ

Харченко А. Н. Хозяйственно-правовое обеспечение инвестиционной функции банков.

Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственно-процесуальное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

Диссертация посвящена исследованию хозяйственно-правовой политики активизации инвестиционной функции коммерческих банков как субъектов инвестиционных отношений. Инвестиционный банк определяется как вид коммерческих банков, который специализируется на организации выпуска, размещении и торговли

ценными бумагами, предоставляет консультации своим клиентам по этим вопросам, ориентируется на приобретении корпоративных прав и осуществляет операции с другими инвестиционными активами.

Предложено авторское определение форм реализации инвестиционной функции банков к которым относятся: 1) инвестирование в ценные бумаги, то есть формирование инвестиционного портфеля, инвестирование в корпоративные права; 2) реальное инвестирование; 3) посредническая деятельность в проведении инвестиционной деятельности; 4) кредитование для инвестиционных целей.

Сформулировано авторское определение понятия "хозяйственно-правовая политика стимулирования инвестиционной функции банков". В работе рассмотрены средства активизации инвестиционной функции банков: совершенствование процентной политики коммерческих банков, лизинг, диверсификация операций с ценными бумагами, создание специализированных инвестиционных банков, введение государственного механизма управления инвестиционной безопасностью банков, применение системы средств стимулирования инвестиционной деятельности банков.

Охарактеризована деятельность коммерческих банков Украины при реализации ими инвестиционной функции. Определены основные недостатки функционирования национальной банковской системы Украины и предложены хозяйственно-правовые средства совершенствования банковского сектора Украины.

Ключевые слова: инвестиционная функция банков, банковская система, коммерческий банк, инвестиционный банк, Национальный банк Украины, хозяйственно-правовая политика, банковские операции.

SUMMARY

A. M. Kharchenko "Economic and legal support of investment function of banks". Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of a Candidate of Legal sciences, specialty 12.00.04 «Economic law; economic and procedural law». -

Yaroslav the Wise National Law University, Ministry of Education and Science, Kharkiv, 2019.

The work is devoted to consideration of economic and legal policy of intensification of investment function of banks and commercial banks as subjects of investment relations.

An important role in increasing investment activity is played by banks which accumulate and temporarily redistribute available credit resources. It is the banking institutions that should become the main participants in the investment process, managers of investment funds, act as a key party in the process of accumulation of resources for the modernization of the economy. The NBU in the banking system is a top-level bank and acts as an issuing and settlement center, supervisory authority, the bank of commercial banks. Commercial banks as the second-tier banks form the basis of the banking system of Ukraine. Their task is to provide a variety of banking services to legal entities and individuals.

However, in recent years, unfortunately, there has been a systemic lack of resources in the banking sector and a decrease in lending.

One of the directions of search for an efficient and stable mechanism of functioning of the banking system of Ukraine is the introduction of a separate variety of commercial banks – investment banks.

Key words: investment function of banks, banking system, commercial bank, investment bank, National Bank of Ukraine, economic and legal policy, banking operations.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук,
доцент Бойчук Р.П.

Підписано до друку 27.03.2019. Формат 60x90 1/16
Папер офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам № 508.

Друкарня
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77